

Azat Obaları

Ulusal bağımsızlık mücadelesinin başarıya ulaşmasından ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasından sonra, yeni devletin kurucuları, ülkenin ekonomik, sosyal ve kültürel alanlardaki sorunlarına titizlikle eğilmeye başladı. Bu dönemde önemle ele alınan sorunlardan biri de sağlık sorunuydu. Sağlık işini devletin temel görevlerinden biri olarak değerlendiren kurucu kadro daha ulusal bağımsızlık mücadelesi sürecinde ülkede bir sağlık bakanlığı kurmuş; **Mustafa Kemal Paşa**'nın 1 Mart 1922'de, Meclisin üçüncü toplanma yılının açılışında yaptığı konuşmada ise; "Efendiler! Milletimizi asayiş-i tam hâlinde yaşatmak nuhbe-i âmâlımız olduğu gibi, onun sıhhatine itina etmek ve vesaiti mevcudemiz nispetinde âlâm-ı içtimaiyesine çaresâz olmak da hükûmetimizin cümle-i vezaifindedir." sözleriyle bu konudaki hassasiyet açıkça ortaya konmuştu. Bu hassasiyet, 1930 yılında çıkarılan "Umumi Hıfzısıhha Kanunu"nun 1. maddesinde; "Memleketin sıhhi şartlarını ıslah ve memleketin sıhhatine zarar veren bütün hastalıklar ve sair muzır âmillere (diğ er zararlı etkenlerle) mücadele etmek ve müstakbel neslin sıhhatli olarak yetişmesini temin ve halkı tıbbi ve içtimai (sosyal) muavenete (yardıma) mazhar eylemek (kavuşturmak) umumi devlet hizmetlerindedir." hükmü ile yasal ifadesine kavuşturuldu. Bu anlayış, yeni devletin dayandığı en temel ilkelerden olan "halkçılık" ve "devletçilik" ilkelerine de uygun hatta bu ilkelerin gereklerindendi.

Cumhuriyet hükûmetlerinin özenle üzerine eğildikleri alanlardan biri de çocuk sağlığıydı. Bebek, çocuk ölümlerinin ve hastalıklarının önüne geçmek, onların sağlıklı bir şekilde yetişmelerini sağlamak, Cumhuriyet dönemi sağlık politikasının temel prensiplerinden biriydi. Bu alanda yapılan çalışmalar; yeni devletin temel ilkelerine hizmet edeceği gibi, Cumhuriyetin emanet edileceği neslin daha sağlıklı ve "gürbüz" bir hâle gelmesi, ayrıca ülkede hedeflenen nüfus artışının gerçekleştirilebilmesi için de son derece önemliydi. Bu amaca hizmet için uygulamaya sokulan önemli projelerden biri ise Trakya'daki "Azat Obaları"ydı.

Azat Obaları, okulların "azat" yani tatil döneminde; açık, temiz havalı yerlerde açılan, bir çeşit sağlık kampıydı. Trakya'da Azat Obaları uygulamasının fikir babası ve uygulayıcısı, dönemin Trakya Umumi Müfettişi **Kazım Dirik Paşa**'ydı. Kazım Dirik; bu uygulamanın Avrupa ülkelerinde başarıyla yürütüldüğünü görmüş ve ilk kez 1935 yılında, İzmir Valiliği döneminde, "Çocuk Yurtları" adıyla benzer bir uygulamayı başlatmıştı. İzmir'de başarıyla yürüttüğü bu girişimi, Trakya çocukları için de uygulamaya koymak isteyen Dirik, Trakya **Umumi Müfettişliği**'ne atandıktan hemen sonra bu konuda ilk çalışmaları başlattı. Nitekim 9 Ağustos 1935'te umumi müfettişliğ e atanmasından kısa bir süre sonra, yerel gazetelere; 1936 yazında bölgede Azat Obaları uygulamasına başlanacağı ve bu kapsamda Trakya'nın en güzel tatil alanlarında, yaylalarında ve plajlarında toplam 20 Azat Obası açılacağı haberleri yansıdı. Obalara; bölgedeki hastalıklı ve cılız çocuklar alınacak ve bunlar iki ay süresince programlı bir şekilde kamp yaparak sağlıklarına kavuşturulacaktı. "Temiz hava, iyi su, bol gıda ve eğlence, programın ana hatları" olacaktı.

Azat Obaları; bir yandan bölge çocuklarını hastalıktan, muhtemel bir ölümden kurtaracak ve bölge nüfusunun artmasına yardımcı olacak bir uygulama, diğ er yandan da Cumhuriyet rejiminin köye ve köylüye yönelik bir hizmeti olarak değerlendirilmekteydi. Nitekim Azat Obaları, Umumi Müfettişlikçe hazırlanan "Trakya'nın 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı"na da girdi ve 1936 yılından itibaren Trakya'nın dört vilayetinde (Edirne, Tekirdağ, Kırklareli, Çanakkale) Azat Obaları açılması programa bağlandı. Bu iş, Umumi Müfettişlikten verilen emirlere göre Haziran ve Temmuz aylarında yapılacak ve 5 yıllık program doğrultusunda her yıl aynı tarihlerde bölgenin diğ iş ik yerlerinde obalar açılmaya devam edilecekti.

Umumi Müfettişlik, açılacak obaların çeşitli giderleri için her vilayet bütçesine 500'er lira ödenek konulmasını ayrıca köy bütçelerinde de Azat Obaları için gider kalemi ayrılmasını sağladı. Böylece obalardaki muhtaç çocukların yeme-içme, giyim gibi çeşitli gereksinimleri karşılanabilecekti. Ardından da yayınladığı bir bildirimle; Azat Obalarının nerelerde açılacağı, kimlerin obalara kabul edileceği ve obaların ne şekilde işleyeceği gibi hususları ayrıntılı olarak belirledi. Buna göre Azat Obaları; Kuzey rüzgârını almayan, "havası bol, suyu iyi, meyvesi zengin" ve özellikle okulu ve telefonu olan köylerde açılacaktı. Eğer oba deniz kenarında açılacaksa, sert rüzgârlara karşı korunaklı ve plajı olan yerler tercih edilecekti. Obalar çevresinde bataklık, sazlık ve göl bulunmamasına çok dikkat edilecekti. Tüm bu noktaları dikkate alan Trakya Umumi Müfettişliği, Edirne'de Karaağaç; Çanakkale'de Merkez, Gelibolu, Biga, Lapseki ve Bayramiç ilçeleri; Kırklareli'nde Demirköy, Sergen, Hediye, Elmacık ve Hohça köyleri; Tekirdağ'da Sütlüce ve Velimeşe köyleri ile Malkara, Şarköy, Hayrabolu ilçelerini, bölgede açılacak Azat Obaları için en uygun yerler olarak saptadı.

Obalara yalnızca, obalardan faydalanması en uygun görülen köy çocukları kabul edilecekti. Bunun için çocuklar, hükûmet veya belediye doktorları tarafından sıkı bir sağlık kontrolünden geçirilecek, boyun bezlerinde şişkinlik, sıtma gibi hastalıklar sonucu cılız kalmış çocuklar seçilecekti. Ancak seçilenler arasında, bulaşıcı göğüs hastalığı olmamasına dikkat edilecekti. Seçilecek çocukların yaşıt olmasına da özen gösterilecekti. Çocukların seçim işi her yıl 1 Haziran'a kadar bitirilecek, seçilen çocukların isimleri kaymakamlıklardan valiliklere bildirilecekti. Bu bilgilerin birer örneği de Umumi Müfettişliğe gönderilecekti.

Obalara kabul edilen her çocuğun sabun, diş fırçası, el ve yüz havlusu, tarak, çatal, bıçak, kaşık, tabak, yatak, örtü, yastık ve yedek çamaşırı olacaktı. Bunları kendi olanakları ile temin edemeyen çocukların bu gereksinimleri, köy bütçelerinin gider bölümünün 13. maddesine konulan paralardan karşılanacak ve ilgili köyün demirbaşına kaydedilmek suretiyle çocuklara verilecekti.

Çocuk sayısı 30'a kadar olan obalarda bir, 30'dan fazla olanlarda iki öğretmen görevlendirilecekti. Görevlendirilecek öğretmenlerin seçiminde de zayıf ve yorgun olanlar tercih edilecekti. Böylece obalar, hem öğrenciler hem öğretmenler için yararlı olacaktı.

Obaların idaresi; bir komisyon tarafından yürütülecekti. Bu komisyon; hükûmet veya belediye doktoru ile Millî Eğitim Müdürlüğünden, Belediyeden ve Halk Partisinden seçilmiş birer kişi ve kampın kurulduğu köyün muhtarından oluşacaktı. Komisyonun başkanlığını vilayet merkezlerinde sağlık müdürleri, ilçelerde ise kaymakamlar yapacaklardı. Komisyonun en önemli görevi Azat Obalarının erzak gereksinimini sağlamaktı ve bunun için, özel idareler ve köy bütçelerinde Azat Obaları için ayrılmış paraları kullanabilecekti. Ayrıca obaya bir gramfon ve yeteri kadar hamak sağlamak da komisyonların görevleri arasındaydı.

Azat Obaları açılmasındaki temel hedef; bakımsız, hasta, cılız köy çocuklarını, sağlıklarına kavuşturmak, onları gürbüz hâle getirmek olduğundan; çocukların düzenli ve dengeli beslenmelerine büyük önem verilmekteydi. Bu nedenle de haftalık yemek çizelgelerinin yapılması, bu listelerdeki yemek çeşitlerinin bir örnek olmaması ve çocukların aynı yemeklerden bıktırılmamasına dikkat edilmesi kararlaştırılmıştı. Umumi Müfettişlikçe yayınlanan bildirimde göre obalarda uygulanacak örnek bir yemek çizelgesi şu şekilde olmalıydı:

Sabah Kahvaltısı; ekmek, bal, pekmez ve reçelden biri, peynir veya zeytinden oluşacaktı. (Süt verildiği günlerde bal ve benzeri verilmeyecektir.)

Öğle Yemeği; etli sebze, pilav ya da makarna, meyve

İkinci Kahvaltısı; ekmek, çay, peynir veya zeytin

Akşam yemeği; etli sebze, soğuk yemekler ve meyve

Yemek işinin organize edilmesinden öğretmen sorumluydu. Obalardaki öğretmenler her gün sabah saat dokuza kadar, obadaki çocuk sayısını ve o gün pişirilecek yemeği göz önünde bulundurarak, ne kadar erzak gerektiğini hesaplayacak ve kendi sorumluluğunda bulunan “erzak odası”ndan bunları sağlayarak aşçılara verecekti.

Obalardaki çocukların düzenli olarak sağlık kontrolünden geçirilmesi işi de organize edilmişti. Nitekim her oba için bir “hükûmet doktoru” belirlenmiş ve bu doktorların haftada en az bir kez obaları ziyaret ederek çocukları kontrolden geçirmesi kararlaştırılmıştı. Bunun dışında, çocuklardan birisi hastalandığında özellikle de ateşli bir hastalığa yakalandığında veya bir kaza sonucu yaralanma sakatlanma gibi bir durum söz konusu olduğunda telefonla hükûmet doktoru çağrılacaktı. Hükûmet doktoru böyle bir çağrı karşısında derhâl obaya giderek gereken tedbirleri almakla yükümlüydü.

Azat Obalarında uygulanacak olan program; yalnızca çocuklara temiz hava ve bol gıda sağlayarak onları daha gülbüz hâle getirmeyi değil, aynı zamanda bu çocukların “ruhunu canlandırmayı” da hedeflemekteydi. Bu nedenle; *orman gezintilerine, tabiat tetkiklerine, muhitin iş hayatını tebarüz ettiren çalışma şekillerinin incelenmesine, nebat, çiçek ve haşare koleksiyonları yaptırılmasına* büyük önem verilmekteydi. Örnek bir günlük program ise şu şekilde düzenlenmişti:

Saat

8.00-9.00	Kalkma, tuvalet, kahvaltı
9.00-11.00	Hafif oyunlar
11.00-13.00	Öğle yemeği
13.00-17.00	Rahatlama, uyku, akşam kahvaltısı
17.00-19.00	Hafif oyunlar, geziler
19.00-20.00	Rahatlama, akşam yemeği
20.00-22.00	Okuma, kısa söylevler, monolog, müzik
22.00-08.00	Uyku

Obaların açılacağı yerler ve obalarda uygulanacak olan program belirlendikten sonra nihayet 1936 yılının Haziran ayında uygulama safhasına geçildi ve Trakya'nın dört vilayetinde toplam 16 Azat Obası açıldı. Buralara 500'den fazla, hasta ve bakımsız köy çocuğu alındı. Obaların masrafları vilayet bütçelerine konulan paralardan karşılandı. Ayrıca köy bütçeleri de obaların masraflarına, ürün ve biraz da para ile ortak olmak suretiyle ulusal ve sosyal işe katkı sağladı. Böylece obaların yiyecekleri, giyecekleri, ilaçları, her türlü gereksinimleri sağlandı. Bölgenin en temiz havalı ve en iyi suya sahip yerlerinde açılan bu obalarda çocuklar; bol gıdayla beslendikleri gibi, her on beş günde bir de “onursal doktorları” tarafından muayene edilerek düzenli sağlık taramalarından geçirildi. Obanın sonunda “köy yavruları”; ortalama iki ila altı kilo alarak ailelerinin yanına döndüler.

Ertesi yıl Azat Obalarının daha da yaygınlaştırılması ve bu obalardan yararlanan çocuk sayısının artırılması planlandı.

Nitekim Umumi MüfettiŐ Kazım Dirik, 1937 yılında bölge dhilinde toplam 20 oba açılması için gerekli hazırlıkların yapılmasını vilayet idarelerine bildirdi. Bu obalara 800 çocuğun alınması öngörülmekteydi. Ancak açılması planlanan 20 obadan ancak 14u aılabildi ve bu obalara 463 ocuk alındı.

1938 yılında ise Azad Obalarının sayısı arttırılamamakla birlikte obalara alınan ocuk sayısında %50'ye varan bir artıŐ gerçekleŐtirildi. Nitekim 1938 yılında açılan obalar ve aldıkları ocuk sayıları Őöyleydi:

Sıra	Obanın Yeri	Mevcudu
1	Edirne Karaağaç	30
2	Edirne KeŐan	25
3	Kırkırelili Sergen (Vize)	84
4	Çanakkale ardak (Lapseki)	50
5	Çanakkale anpazarı (Biga)	50
6	Çanakkale Geyikli (Ezine)	50
7	Çanakkale Eceabat	50
8	Tekirdağ Velimeşe (Çorlu)	40
9	Tekirdağ Ereğli	40
10	Tekirdağ Barbaros	51
11	Tekirdağ Yaylagne (Marmaris)	30
12	Tekirdağ Çerkes Müsellim (Hayrabolu)	20
13	Tekirdağ Saray	60
14	Tekirdağ Mürefte (Şarköy)	30

610

1938 yılı, Azat Obalarının son yılı oldu. Elimizde somut bir veri bulunmamakla birlikte bu durumun nedeni, İkinci Dünya SavaŐı'nın Türkiye zerindeki olumsuz etkisi olsa gerektir. SavaŐ nedeniyle Azat Obalarına bütçe ayırmanın olanaksız hâle gelmiŐ ve uygulamanın sona ermiŐ olması kuvvetle muhtemeldir. Benzer bir geliŐmenin İzmirdaki "ocuk Kampları" için de yaŐandığını görmek, bu kanıyı gclendirmektedir.

Genel olarak Cumhuriyet yönetiminin, özel olarak ise Trakya Umumi MüfettiŐliĐinin ocuk sağlığına verdiği önemin bir göstergesi olan Trakya'daki Azat Obaları; Cumhuriyetin emanet edileceği neslin daha sağlıklı bir hâle getirilmesi açısından son derece başarılı bir uygulama olmuŐ ayrıca hasta ve zayıf çocukları muhtemel bir ölümden kurtararak nüfus artıŐına da katkı saĐlamıŐtır. Bunların yanı sıra; çocukluk yılları boyunca deniz kenarında ya da bir yaylada kamp yapma Őansını yakalayamayacak yoksul köy çocuklarını bu olanağa kavuŐturmuŐtur. Tüm bu yönleriyle Obalar; Cumhuriyet rejiminin fakir Türk köylüsüne verdiği değerli hizmet, yeni devletin en temel ilkelerinden olan halkçılık ve devletçilik ilkeleri doğrultusunda yürütülmüŐ örnek bir uygulama olarak tarih sahnesindeki yerini almıŐtır.

Murat BURGAÇ

KAYNAKÇA

Resmî Yayınlar ve Belgeler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Bakanlar Kurulu Kararları Kataloğu, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 57.64.1, Tarih: 09.08.1935.

Düstur, Üçüncü Tertip, C 11, Başvekâlet Müdevvenat Matbaası, Ankara 1930.

Trakya'da Azad Obaları, Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul 1939.

Trakya'da Köy Çocukları Azat Obaları (Kinderhaymlar), Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu, Devlet Matbaası, Ankara 1936.

Trakya'nın 5 Yıllık Köy Kalkınma Programı, Trakya Umumi Müfettişliği Köy Bürosu, Devlet Basımevi, İstanbul 1936.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 1 Cilt: 18, TBMM Matbaası, Ankara 1959.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi, Devre: 1, Cilt: 1, TBMM Matbaası, Ankara 1940.

Gazete ve Dergiler

Buç Gazetesi, 22 Şubat 1936, S 683.

Edirne Postası Gazetesi, 19 Haziran 1937, S 652.

Özdilek Gazetesi, 29 Haziran 1936, S 77.

Trakya Dergisi, Yıl: 1, S 2, Eylül 1936.

Trakya Dergisi, Yıl: 2, S 11, Haziran 1937.

Trakya Dergisi, Yıl: 2, S 12, Temmuz 1937.

Kitaplar ve Makaleler

BULUT, Taner, "Cumhuriyet'in Bir Gençlik Projesi Olarak Kızılay Kampları (1936-1950)", **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, C 6, S 14, Bahar 2007.

GÜNEŞ, Günver, "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Halkçılığa Doğru İzmir'de Çocuk Yurtları", **Bilgi ve Bellek**, Yıl 1, S 1, Kış 2004.

İzmir Enternasyonal Fuarında Trakya (1938), Maarif Derleme Müdürlüğü, Ahmed İhsan Basımevi, İstanbul 1938.

Sağlık Çalışmalarında Kırk Yıl (1922-1962), Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Haz. Yusuf Tunca, Kardeşler Matbaası, Ankara 1964.

Trakya (Altıncı İzmir Fuarı Trakya Broşürü), Maarif Derleme Müdürlüğü, Ankara 1936.

23/02/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/azat-obalari/?pdf=3766> adresinden erişilmiştir

